

ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВИЩОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Горбаньов В.В., Гавриш Н.Б.

Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

socpharm@nuph.edu.ua

Вступ. У ХІХ ст. на території українських земель виникла нагальна потреба у збільшенні кількості фахівців з медичною і фармацевтичною освітою, що стало передумовою відкриття профільних факультетів на базі закладів освіти. Так, у ХІХ – на початку ХХ ст. процес екзаменування та присвоєння відповідної кваліфікації фармацевтів в Україні відбувався в університетах Харкова (заснований у 1804 р, медичний факультет створено у 1806 р.), Києва (заснований у 1834 р., медичний факультет розпочав роботу з 1841 р.) та Одеси (заснований 1865 р., медичний факультет розпочав роботу з 1900 р.), викладання на провізорських курсах не було уніфікованим та носило достатньо обмежений характер.

Метою дослідження став історичний аналіз особливостей зародження та розвитку вищої фармацевтичної освіти в українських землях у ХІХ – на початку ХХ ст. з подальшим виокремленням основних здобутків та проблем.

Методики дослідження. У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: теоретичний; системний підхід; історичний; проблемно-хронологічний; узагальнення; порівняння; аналіз і синтез та ін..

Основний матеріал дослідження. З урахуванням основних етапів становлення та розвитку медичної та фармацевтичної освіти, важливим визначається питання щодо системи управління медичними факультетами університетів у ХІХ – на початку ХХ ст. Як свідчать дані літературних джерел, система управління на той час визначалася як суто вертикальна, на верхньому щаблі якої знаходився сам Імператор і Міністерство народної освіти. У 1835 р. на місцях були утворені нові адміністративно-освітнянські структури – навчальні округи в регіонах: Київський, Одеській та Харківській.

Попечителя навчального округу призначав особисто Імператор та наділяв його необмеженими повноваженнями в управлінні університетами. Як правило, внутрішня діяльність університетів на території українських земель за доби імперії регламентувалася університетськими статутами, які затверджувались Міністерством народної освіти. Перезатвердження статутів відбувалося чотири рази у 1804 р., 1835 р., 1863 р. та 1884 р.

Згідно статуту 1804 р., на медичному факультеті Харківського університету було створено шість кафедр: анатомії, фізіології та судової медицини; патології та терапії; *materia medica* (фармації, фармакогнозії, фармакології); хірургії; повивальної справи та жіночих хвороб; ветеринарії (худоболікування).

У зв'язку зі зміною «правил випробовування» медичних і фармацевтичних чиновників у 1810 р., 1838 р. та 1845 р. у навчальних закладах відбулась реорганізація процесу атестації фармацевтів. Так, за правилами 1838 р. встановлювалися такі фармацевтичні учені ступені й звання: «аптекарьський помічник» (*Pharmacopaeus auxiliarius*), «провізор» (*Pharmacopaeus substitutus*) та «аптекарь» (*Pharmacopaeus*). Правила 1845 р. функціонували без змін до початку ХХ ст.

Основні органи управління медичною та фармацевтичною освітою в Україні в ХІХ – на початку ХХ ст. з урахуванням років діяльності представлено авторами в таблиці 1.

Таблиця 1

Органи управління медичною та фармацевтичною освітою в Україні в ХІХ - на початку ХХ ст.

Орган управління	Роки діяльності
Медична колегія	до 1804 р.
Експедиція державної медичної управи при Міністерстві внутрішніх справ	1804 – 1835 рр.
Міністерство народної освіти	1802 – 1917 рр.

Взагалі можна стверджувати, що в Російській імперії до Лютневої революції 1917 р. вищих спеціалізованих навчальних закладів для підготовки

фармацевтичних кадрів не було створено. Майбутні фахівці фармації починали своє навчання в аптеках, і продовжували його на провізорських курсах при університетах. З другої половини XIX ст. в Російській імперії провізорські курси діяли при 8 університетах (Московський, Харківський, Київський, Новоросійський (м. Одеса), Казанський, Дерптський, Варшавський, Томський), а випуск фахівців становив усього 30-40 осіб на рік.

У Харківському університеті протягом 1805 – 1917 рр. було підготовлено всього 5868 дипломованих лікарів, в Київському університеті протягом 1841–1917 рр. – біля 5000 лікарів, у Новоросійському протягом 1900–1917 рр. – 1500 лікарів. Тобто щороку кожний університет у середньому випускав 52, 70 та 114 чоловік відповідно, лише незначну частину із цих випускників з вищою медичною освітою становили фармацевти та ті, хто прослухав спеціалізовані курси та лекції. У 1913 р. з 28 100 лікарів (біля 2 лікарів на 10 000 населення) Російської імперії в Україні працювало 6500 або біля 23% загальної чисельності. У 1914 р. в Російській імперії працювало 10 500 фармацевтів, серед яких тільки 3150 мали вищу освіту.

На території України у 1913 р. функціонувало 1067 аптек, в тому числі 714 сільських і 353 міських, 43 аптеки належали земству, а решта 1024 – приватним власникам. У аптеках працювало 4916 чоловік, серед яких 2009 фармацевтів, 758 магістрів і провізорів, 1251 помічників провізорів та 898 аптекарських учнів. Більшість приватних власників аптек на початку XX ст. були не фармацевти, а міщани, купці, маклери, відставні офіцери, які не мали фармацевтичної освіти та наймали для управління аптекою фахівця з фармацевтичною освітою. Міські аптеки, якими керували фахівці з вищою фармацевтичною освітою, мали приміщення та обладнання, що відповідали вимогам до аптеки та мали право набирати аптекарських учнів.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що однією з головних проблем фармацевтичної галузі в XIX – на початку XX ст. була нестача висококваліфікованих фармацевтичних кадрів і неякісна організація їх підготовки, що було основними причинами відставання аптечної справи від

провідних країн Західної Європи. Також негативною тенденцією того часу визначається відсутність на території українських земель жодного вищого спеціального фармацевтичного навчального закладу, а провізорські курси, які готували аптечних працівників, існували тільки при медичних факультетах Харківського, Київського та Новоросійського університетів. Відчуваючи брак фармацевтичних кадрів, уряд Російської імперії змушений був вживати певних заходів щодо збільшення підготовки фармацевтів та регламентації їхньої професійної діяльності. У XIX – на початку XX ст. Харківський університет відігравав роль головного освітнього та наукового центру з підготовки фармацевтичних кадрів Наддніпрянської України.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЛІКІВ У ЧАСИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ТА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

Немченко А.С., Лебедь С.О.

Національний фармацевтичний університет, Харків, Україна
economica@ukr.net

Незаконний обіг фальсифікованих (підроблених) лікарських засобів (ЛЗ) є актуальною соціально-економічною проблемою. Особи, що займаються фальсифікацією ліків діють поза законом і не піклуються про безпеку пацієнтів. Підробка ЛЗ була оприлюднена, як проблема ще у період кінця XV століття. Початок розвитку фармації та відокремлення медичних професій від загальних спеціальностей поставило проблему контролю якості ЛЗ.

Саме тому нами був проведений історичний аналіз боротьби з фальсифікованими ЛЗ у період часів Російської імперії та Радянського союзу.

З 1701 по 1884 роки відкриття нової аптеки було майже неможливим у зв'язку з тим, що потрібна була згода власників наявних аптек. Аптеки, що існували, обслуговували прошарок населення до якого відносились, члени царської родини, бояри, купці, тощо.